

....

Рецензия

За дисертация на Николина Георгиева Кутева на тема "ПРЕВАНТИВНА ДЕЙНОСТ НА ООН В СПРАВЯНЕТО С МЕЖДУНАРОДНИТЕ КОНФЛИКТИ ОТ ТРАДИЦИОННО КЪМ ПРЕВАНТИВНО МИРО-ОПАЗВАНЕ ПРЕЗ ХХІ ВЕК"

От проф. Георги Стефанов

Представената за защита дисертация на Николина Георгиева Кутева е във вид, обем и ред предписвани от чл. 27, ал. 2 на Правилника за приложение на закона. Приложени са изискваните от закона и от правилника атрибути. В нея се изследват дейностите на световната организация по основното направление на предназначението ѝ.

Когато се изследват явления, представляващи съществени елементи на бързо развиващи се процеси, всяко ново тяхно научно изследване е надграждане на съществуващите знания. Разбира се, ако е направено компетентно, с усет към промените, ако изводите на изследователя са подкрепени с убедителни аргументи, плод не само на онова, което други преди него са изразили, но и на логично извеждани от него съображения. Ако е така, то вече само по себе си има приносно естество. Трудът, с който Николина Кутева се представя в тази процедура, има такова естество.

Основната теза на авторката е, че за случаите на заплашващи мира и сигурността международни конфликти е натрупан и практически проверен опит, който в продължение на повече от

половин век вече дори е успял да придобие елементи на "традиционност". Тезата е, че уставът на световната организация съчетава в неделимо единство както превенцията, така и съпътстващи и последващи конфликта мирозащитни дейности, но и че в условия на драматични промени в световните отношения превенцията е придобила ново, доминиращо значение. Развива се и се доказва тезата, че превенцията не трябва да се схваща само като една по време предхождаща активност за предотвратяване на конфликтите, но когато те се развихрят трябва да се осъществява като предотвратяваща разрастването им по съществото си превенция. А и когато конфликтите биват обуздани са нужни по същество превантивни действия, целящи те да не се възобновят. Тук, в разширяването на понятието "превенция", изразявано от докторантката с термина "превантивно мироопазване" е заложено основно новаторско ядро в успешно защитаваната от нея теза. Споделям тезата напълно.

Не мисля, че би било уместно в рецензията си да преразказвам съдържанието на труд, който всеки от нас – членовете на научното жури – критично е прочел. Не ще го сторя и вместо това би ми се искало да изведа на преден план оценъчните елементи от една страна за качествата на труда, а от друга страна за качества на нейния автор.

Критичното запознаване с дисертацията ме убеди, че тя съдържа изискваните от чл. 6, ал. 3 на Закона за развитието на академичния състав в Република България научни приноси, показващи, че Николина Кутева притежава задълбочени теоретични знания и способности за самостоятелни научни изследвания. Заедно с посоченото дотук, основанията ми за тази преценка са следните:

Независимо от това, че набелязването на всяка дисертационна тема става при много активно участие на научния ръководител, окончателният избор винаги е дело на докторанта. Затова не само съдържанието на дисертационния труд, но и самият избор на неговия предмет и формулирането на научната задача позволяват да се направят преценки за качествата и способностите на автора му. Това е важно, защото се знае, че има две много различни категории докторанти. Някои от тях се насочват към "подисертабилни" теми, други избират по-трудни и неординерни теми, при които изискванията за самостоятелност и за творчество

са високи. Докторската степен не е възнаграждение за заслуга, а е признание за отвореност към възможно развитие в бъдеще. От последната категория докторанти може да се очаква много по-успешно творческо развитие. Тематичният избор на докторантката и съдържанието на дисертацията позволяват да се отсъди, че Кутева принадлежи към втората категория. Тя е избрала и е осъществила изследване на актуален, нов, свързан с проучването на широк кръг фактическа информация, литературни източници и документи проблем, който изисква теоретически обобщения, изводи и по който, поради бързото му развитие още няма голям брой категорично утвърдени в теорията и в практиката становища. Това е първото ми основание за преценката.

Структурирането на всеки дисертационен труд е начална, но много съществена стъпка на всяко изследване. Тя не само във висока степен предопределя неговия резултат, но затова е и много показателна за способностите на автора. Затова второто ми основание е избирането и много успешно приложена от докторантката логична и аналитична постройка на изследването. Дисертацията е разделена на четири глави, всяка от които създава основа за убедителността на констатациите и изводите в следващата я глава. Първата глава изследва *генезиса* на проблема – предизвикателствата пред универсалната организация, която носи главната отговорност за сигурността и мира в света. Втората глава изследва *инструментите*, с които организацията разполага за неговото решаване. Третата доказва, че създадената преди повече от половин столетие устав *изисква усъвършенстване и нови тълкувания*. В четвъртата глава аргументирано се извеждат *основните предизвикателства* пред превантивната дейност на ООН при справяне с тревожни за международния ред и сигурност явления.

На трето място основание за преценката ми е констатацията, че за да обоснове наблюдаваните явления и произтичащите от тях изводи, Николина Кутева е почерпила и продукивно е обработила информация от близо 200 източника, отразени под линия в съответен научен апарат. Около половината са документални материали, за издирването и систематизирането на които не само е извършила значителна полезна за науката работа, но и при обработването им е показала творчески умения.

Поради това трудът съдържа полезен принос за всеки последващ изследовател на проблеми, свързани с неговия предмет.

Четвърто основание е, че авторката му сполучливо е приложила подход, при който изследва проблема като активно взаимодействие на два елемента, единият от които е естествената статика на нормативните разпоредби на Устава на ООН, а другият е ускоряващата се динамика на международните процеси и явления. При това тя е проучила взаимодействието не само като нещо свързано с миналото, но го е разгледала и като необходим преход от традиционно към превантивното мироопазване. Убедително го е свързала с растяща взаимозависимост в системата на международните отношения доказвайки, че е потребно и е правносъобразно вторият вид мироопазване да преобладава. Изследвайки практически акции на международната организация Николина Кутева критично е обобщила натрупан опит. Това движение на разсъжденията е направило изводите `и верни и сполучливо обосновани.

С приноси елементи е изследването на едно явление, което не е съществувало през времето, когато се е създавал Устава на ООН – това са асиметричните международни конфликти. Интересно и ценно е обосноваването от авторката на тезата, че явлението е внесло много съществена промяна във връзката между вътрешни процеси в държавите и международната им среда. А това фундаментално явление, каквото са асиметричните международни конфликти, все още е недостатъчно теоретично осмислено. Стойностен с теоретичния си заряд е изводът, че промяната влияе и върху досега толкова ясно очертаваната граница между вътрешните правни системи и международното публично право. Николина Кутева убедително е очертала инфилтрацията между едното и другото. Такова е петото ми основание.

Крайт на студената война и блоковата конфронтация промени характера на международната конфликтност. Преди, някои конфликти съдържаха опасност от световен апокалипсис, но пък в това време международната подреденост беше значително по-висока. Сега опасността от катастрофален световен конфликт стана по-малка, но заедно с това числеността на конфликтите, а и тяхното разнообразие и сложността на борбата против тях взривно пораснаха. Днес светът стана по-малко подреден, а при

международните конфликти акцентът се премести от глобалното към регионалните равнища. Тези нови явления не промениха ролята и функциите на ООН, но значително промениха способите на тяхното осъществяване. Като следствие от това се промениха възможностите ролята на членуващите в ООН държави от средния и ешелон. България се отнася към този ешелон. Това поставя трудни въпроси пред външната и политика, свързани с участието и в организацията и в предприеманите от нея миротворчески акции. Изследването, сполучливо извършено от докторантката, следва да бъде добре оценено и от гледна точка на практическата полза от него. То съдържа приноси за определяне и за аргументиране позициите на България при подкрепа или участието и в бъдещи превантивни действия на ООН. Такова е шестото ми основание.

Може да се очаква, че в рецензиите и становищата си членовете на научното жури ще посочат преценки и за други достойнства на дисертацията, но заедно с това те ще забележат и ще вземат предвид допуснати от нейната авторка пропуски, слабости и недостатъци. Мисля, че един от тях се състои в това, че недостатъчно добре и поради това доста неточно Кутева е разглежда един от централните въпроси на изследвания от нея кръг от проблеми – този за необходимостта от хармонизация между позицията и превенционната активност на ООН от една страна и позицията и активностите на най-влиятелната и ефективна военнополитическа международна организация в съвременния свят - НАТО или на Европейския съюз. Тезата за необходимостта от хармонизация в превантивната дейност на тези организации Николина Кутева убедително е доказала. Обаче неточно чертае същността на тази толкова необходима хармонизация. А се касае се за въпрос имащ първостепенно теоретическо и практическо значение. От гледна точка на реалностите въпросните организации не са и не могат да бъдат равнопоставени, тъй като ООН е всеобхватна по сфера на функциите, а е и световна по състава и организация. Нейни членки са почти всички съществуващи днес държави, докато НАТО или Европейският съюз са регионални организации, в която членуват само несравнимо по-ограничен брой държави. От и от юридическа гледна точка различията също са немалки. И духът и буквата на Устава на ООН правно отразяват различията. Много важно е точно да се схване и да се анализира естеството на хармонизацията. Уставът на ООН и с правото на

вето, и с разпоредбите за "главната" и поради това несподеляема отговорност на Съвета за сигурност, и с генералната за неделимостта на световния мир и на сигурността в него изискват хармонизация на полезна за мира и сигурността активност на НАТО или на Европейския съюз с активностите на ООН, но не "хармонизация" в обратния смисъл. Две, а още три или повече "хармонизиращи се" отговорности и произтичащи от тях дейности биха навредили и на всяка от организациите, а и на света като цяло. В условията на тревожно надигаща се в наши дни глобална конфронтация се множат гледища на авторитетни и много влиятелни политици и изследователи насочени към обосновка тъкмо в това направление. Мисля, че докторантката неоснователно се е повлияла от тези увеличаващи броя си гледища, в които политиката твърде силно доминира над науката.

В дисертацията е допусната и друга слабост. Съществува силна връзка между универсалната миротворческа дейност на ООН и интензивно развиващия се процес на глобализация в световните отношения. Тъкмо през XXI век повече от всичко друго глобализацията ще определя условията, в които световната организация ще може да изпълнява предназначението си. Планетарността и универсалността на глобализацията съвпадат с универсалността на функциите и планетарния обхват на ООН. Кутева е пропуснала да оцени значението на тези зависимости и поради това не е успяла да навлезе в дълбочината на големия комплексен и фундаментален за темата и въпрос за влиянието на глобализацията върху прехода от традиционното към превантивното мироопазване. Ще отбележа като пример, че глобализацията още от сега променя съотношения във значението и смисъла на глава шеста и глава седма на Устава на ООН. В условията на все по-широко разтваряща се ножица между неголям брой богати и развити държави и числеността на онези, които са бедни и слаби, глобализацията облагодетелства предимно развитите, богатите и силните. Това е закономерност заредена с огромна застрашаваща мира и сигурността конфликтност и да се ограничи нейното действие следва превенцията да се изведе като магистрално направление на мироопазващите активности на ООН.

Мисля, че има и други положения, които биха дали основание за критични бележки. Би следвало в кръга на проблемите свързани с предмета на дисертацията на Николина Кутева по-определено и

задълбочено да се изследва и теоретично да се обоснове в каква степен е допустима претенция на една или друга световна сила, че на нея принадлежала главната отговорност за нов мирен, стабилен и демократичен световен ред. Нямам предвид конкретно Съединените щати. Сто години са много дълъг период и в рамките на XXI век подобна претенция могат да изразят Китай, Европейският съюз, а защо не някой друг голям играч върху световната сцена.

В текста може да се забележат твърдения, като това например, че ООН разполагала с "легитимност", докато НАТО разполагала със сила, но пък "и липсвала легитимност" (!?). Това показва, че авторката си служи с понятия, чието съдържание не и е ясно. Или като употребата на термина "силов център" на различни места с различно съдържание, нещо което е способно да обърка дори логични разсъждения на дисертантката. На места Кутева е платила данък и на непотребна обстоятелственост. Но, струва ми се, такива и някои други подобни несполуки са почти неизбежни при първи значителен труд на млад изследовател.

Разбира се, давам си сметка, че да се посочат слабости или да се възрази на автори твърдения не означава да се подценят качествата на изследователския труд. Всяко творение има достойнства и недостатъци. Затова при защита на дисертациите въпросът не е дали има в тях от едните или от другите. Съществено е съотношението между тях. Намирам, че Николина Кутева е внесла за защита дисертационно изследване, в което достойнствата категорично превъзхождат пропуските и недостатъците.

За предложението, което като рецензент трябва да изразя пред научното жури, вземам предвид за заключителна си преценка още едно съображение, което струва ми се би обобщило положителното в представения дисертационен труд. Знае се, че основна цел на всяка докторантура не е да бъде дадена или да бъде отказана на един претендент научната степен "доктор". Основния смисъл и крайното предназначение на всяка докторантура е едновременно да се постигнат два свързани един с друг приноси резултата. Първият е да се събере, да се систематизира и творчески да се обработи информация и така да бъде създадено ново знание по проблем, който е предмет на едно

авторско изследване. Вторият е да бъде подготвен нов специалист със задълбочено познание в определена област на науката. Запознаването с дисертацията на Николина Георгиева Кутева ми дава основания да преценя, че трудът ѝ е допринесъл за постигането на тези две цели. Затова в заключение предлагам научното жури да даде на Николина Георгиева Кутева научно-образователната степен “Доктор” по професионално направление 3,6 Право (“Международно право и международни отношения”).

София, януари 2015 година.

(Георги Стефанов)